

Historia, historiatietoisuus ja menneisyyden käyttö

Kalle Pihlainen

Artikkelissa lähestyn historiantutkimuksen ja menneisyyden käytön suhdetta historiatietoisuuden käsitteen avulla. Vaikka historiatietoisuus tarjoaa luontevan lähtökohdan tähän tarkasteluun, se on käsitteenä ongelmallinen, koska se sitoo ajalliset jäsennyksemme ja maailmassa orientoitumisemme historiaan, toisin sanoen institutionaaliin tulkintoihin menneisyydestä. Käsitteet historian luonteesta ovat kuitenkin muuttuneet merkittävästi viime vuosikymmeninä eikä näistä muutoksista ole historiatietoisuuden yhteydessä vielä paljontaan keskusteltu.

Historiatietoisuus ei ole yksiselitteistä

Historiatietoisuuden merkityksen yksityiskohtaisempaa tarkastelua tarvitaan siksi, että käsitteellä tarkoitetaan usein akateemisen historiantutkimuksen rinnalla toimivaa yleisempää menneisyyttä koskevaa ajattelua – se on siis rinnastettavissa 'käytännöllisen menneisyyden' (Oakeshott 1985 [1933]) tai 'kulttuurisen' tai 'kollektiivisen muistin' (ks. esim. Huysen 2003; Assmann 2006) kaltaisiin käsitteisiin. Sen lisäksi, että historiatietoisuus on käsitteenä harhaanjohtava, on tuollaisen tietoisuuden merkitys historiantutkimuksen perustavien oletusten näkökulmasta ymmärrettävä nykypäivänä aiemmasta poikkeavasti. Voimakkaimmin tähän lienee vaikuttanut historialliseen tietoon liittyvän auktoriteetin yleinen heikkeneminen, tai toisin ajateltuna historian ja historiallisen tiedon käyttö ja popularisoituminen, joka on historioitsijoista riippumatonta. Voidaan väittää, ettei historiantutkimus institutionaalisena enää näyttäydy laajemmalle yleisölle yhtä itseoikeutettuna, tai ainakaan sen tuottamia representaatioita ei ehkä koeta samassa määrin tieteellisinä. Koska historiallisten kertomusten totuudellisuus on tällä tavalla kyseenalaistunut, on laajemmalla yleisöllä entistä paremmat mahdollisuudet käyttää menneisyyttä oman elämänsä kannalta mielekkäillä tavoilla. Menneisyys ei siis välttämättä enää ole yksinomaan historioitsijoiden omaisuutta edes tietämisen osalta. Historiatietoisuus ei myöskään näin ollen enää ole historiantutkimuksen hallittavissa (jos se on sitä koskaan ollutkaan).

Historiantutkimuksen tieteellisen luonteen ja sen tuottamien kertomusten totuudellisuuden kyseenalaistaminen ei tarkoita, etteikö tosiasioita menneisyydestä (toisin sanoen faktuaalista tietoa) voitaisi historiantutkimuksen menetelmin saavuttaa. Tämänsuuntaisten äärimmäisten yksinkertaistusten ja poleemisten väitteiden takana piilee kyvyttömyys erottaa historiantutkimus historiankirjoituksesta. Vaikka eron tekeminen käytännön työskentelyssä on mahdotonta, on näiden eri "vaiheiden" – tutkimuksen ja kirjoituksen – erottaminen teoreettisen käsittelyn tasolla välttämätöntä, mikäli haluamme saada ilmiöistä paremman

otteen.

Kirjoitusvaiheen – historiallisten kertomusten konstruoinnin – heuristinen erottaminen menneisyyden tosiasioiden tutkimisesta ja tuohon tutkimukseen liittyvästä erityisosaamisesta myös yleisemmin ihmisten tietoisuudessa hyvin heijastaa historiatietoisuuden popularisoitumista. Vaikka historiantutkimuksen tuottama kuva menneisyydestä sekä sen ulottuvillemme tuomat tosiasiat edelleen (jossain määrin) suuntaavat käsityksiämme menneisyydestä ja sen vaikutuksista nykyisyyteemme, oma merkityksellistynyt menneisyytemme rakentuu entistä avoimemmin nimenomaan nykyisyytemme vaatimusten perusteella. Lisäksi, koska tässä on ensisijaisesti kyse näkökulman valinnasta, se ei millään tavoin riitele tai kilpaile institutionaalisten historiakerromusten kanssa – sen enempiä kuin erilaiset historialliset näkökulmat tai rajauksetkaan ovat, ainakaan ideaalin tasolla, keskenään tiedollisesti ristiriitaisia. On siis hyväksytty, että samaa ilmiötä (ja siis pitkälti samoja faktoja) voidaan tarkastella täysin erilaisista näkökulmista ja hyvin erilaisissa konteksteissa.

Samasta asennemuutoksesta kertoo myös institutionaalisesti hyväksytyjen historiallisten lähestymistapojen kirjon voimakas laajeneminen. Siinä missä vielä 1950-luvulla historiantutkimus merkitsi pääasiassa voimakkaaseen lähdekriittiseen ja tiukasti säänneltyyn metodologiaan perustuvaa tapahtuma- ja suurmieshistoriaa, on kyseinen lähestyminen varsin kapea siivu historiantutkimuksen nykymuotoja. Rinnalle ja monissa yhteyksissä myös edelle on noussut lukuisia määriä vaihtoehtoihin näkökulmiin perustuvia lähestymistapoja. Erityisen merkittäviksi näistä ovat muodostuneet mikro- ja arkipäivän historia, sosiaalhistoria, naishistoria ja kulttuurihistoria sekä muutamat vielä selkeämmin poliittisesti painotuneet näkökulmat (esimerkiksi feministinen, postkolonialistinen, queer), joista jokaisella on myös oma teoreettinen kaanoninsa. Mahdollistamistaan uudistuksista huolimatta myös ne ovat sitoutuneet totuttuun käsitykseen historiallisesta tietämisestä sekä historiantutkimuksen implikoimaan totuudellisuuden ideaaliin. [1] Nekään eivät keskity yleisempään historiatietoisuuteen – käsityksiin menneisyydestä ja tulkintoihin näiden käsitysten merkityksistä meille – vaan ensisijaisesti historiaan, institutionaalisesti hyväksytyihin kertomuksiin menneisyydestä sekä niihin liittyvään faktuaaliseen tietoon.

Historiaa tai historiankirjoitusta ei siis missään tapauksessa ole mielekästä pitää synonyyminä historiatietoisuudelle. Sama pätee historialliseen tietoon.

Historiatietoisuus käytännöllisenä ja populaarina tietämisenä

Vaikka historiatietoisuus pohjaa siis monin tavoin – joskin monen vaiheen kautta – historiaan ja historiankirjoitukseen, saa se vaikutteita myös muun muassa ajankohtaisemmista yhteiskunnallisista diskursseista, populaarikulttuurista sekä suullisesta perinteestä. Näin historiatietoisuutta muokkaavat voimakkaasti sekä nykyisyyden tarpeet ja painotukset – jotka suuntaavat huomiomme tiettyihin aspekteihin menneisyydessä – että menneisyydestä jääneet jäljet, niin fyysiset kuin ideologisetkin. [2]

Historiatietoisuuden yksityiskohtaisempi tai normatiivinen määrittely lienee mahdotonta ja on joka tapauksessa tämän kirjoituksen kannalta turhaa. [3] Todettakoon siis aluksi, että kysymys historiatietoisuuden olemuksesta on moniulotteinen ja vastaus riippuu lähes täysin valitusta perspektiivistä. Toisaalta, vaikka historiatietoisuus voi yksilöiden välillä vaihdella tietämättömyydestä tai täydellisestä välinpitämättömyydestä lähes kaiken toiminnan kontekstualisointiin ja historiallistamiseen, se on ryhmän tai yhteiskunnan tasolla väistämättä merkittävä heuristinen väline. (Ks. esim. Davies 2006.) Olennainen historiatietoisuuteen liittyvä kysymys koskeekin sen suhdetta menneisyyden käyttöön sekä tätä kautta osin historiantutkimuksen asemaan yhteiskunnassa.

Jaetun ja institutionaalisen luonteensa vuoksi historiatietoisuus on myös jossain määrin normatiivista. Käsitys menneisyydestä ei siinäkään mielessä ole – tai edes voi olla – ainoastaan tiedollista vaan se toisintaa ja uusintaa aiempia arvoja ja ajattelutapoja. Sama toistamisen dynamiikka on tietysti väistämätöntä kaikessa kielellisessä toiminnassa, sillä käytämme aina sovittuja tai "annettuja" merkityksiä. Tästä välttämättömästä rakenteellisesta jähmeydestä seuraa myös se, että käsitykset menneisyydestä ja yleinen historiatietoisuus eivät muutu itsestäänselvässä suhteessa historian tutkimuksen tuottamiin tiedollisiin muutoksiin tai "löytöihin". Se että historiatietoisuus on tällä tavalla tiedollisesti riippumatonta ja irrallaan menneisyyttä koskevasta tutkimuksesta alleviivaa sitä, että myös sen funktio on tuosta tutkimuksesta ja sen ympärille rakentuneesta instituutiosta riippumaton. Historiatietoisuus – mikäli sellainen entiteetti voidaan paikantaa – ei siis ole mitenkään velvollinen seuraamaan tiettyjä tarkoituksiperiä, jotka tutkimus voisi jotenkin sanella. Näin ollen suhde näiden ilmiöiden välillä on varsin salliva.

Tämä historiatietoisuuden (ja itse asiassa myös historian kirjoituksen) vapaus ja siihen liittyvä käytännöllisyys tai kulloistakin tarvetta painottava ulottuvuus esiintyy harvoin historian tutkimuksessa käydyissä keskusteluissa. Osin kenties juuri sen saaman vähäisen huomion vuoksi historioitsijat ovatkin viime vuosikymmeninä kokeneet voivansa syyttää postmodernismiin liitettyä relativismia historiatietoisuuden ja historiakäsitysten hajoamisesta tai pluralisoitumisesta. Tällaiset syytökset sivuuttavat kuitenkin täysin menneisyyteen liittyvien käsitysten luonteen ja olettavat historian tutkimuksen olevan etuoikeutetussa asemassa yhteiskunnassa.

Tässä menneisyyden vapautumisessa ei kuitenkaan ole kyse ainoastaan teoreettisesta ilmiöstä vaan yhteiskuntaa laajemmin koskettavasta muutoksesta. (Ks. esim. Huysen 2003; Cohen 2005; vrt. myös esim. Agnew 2004 ja 2007; Munslow 2010.) Niinpä se, että menneisyydellä on enemmän ei-kontrolloituja ja populaareja käytötapoja kuin historian instituutioon kuuluvia, on selvää huomioitaessa sen arkisuus ja läsnäolo sekä historiallisen ajattelun (lähes) käytännöllinen välttämättömyys. Menneisyyden kuluttaminen hyvin monin eri tavoin ei – tässäkin yhteydessä – ole riippuvainen mistään tieteellisestä totuudellisuudesta.

Muutos historiateoriassa: lingvistinen käänne ja objektiivisuuden ihanteet

Vaikka postmodernia teoriaa ei voidakaan syyttää menneisyyden välineellistymisestä ja muuttamisesta kulutustavaraksi, sen tarjoama ajattelu on kiinteä osa tuota laajempaa yhteiskunnallista muutosta. Täten historiateorian puolella käyty keskustelu ja mahdolliset asenne-muutokset myös osaltaan auttavat ymmärtämään historian tutkimuksen ja yleisempien historiakäsitysten muuttunutta asemaa.

Historiantutkimuksen parissa tällä postmodernilla viitataan ensisijaisesti lingvistiseen käänteeseen sekä siihen liittyvään konstruktivistiseen teoriaan. Keskeisinä hahmoina tässä uudemmassa konstruktivismissa nähdään Hayden White, Frank Ankersmit, Keith Jenkins ja Alun Munslow. [4] Teorian keskittyminen historian kirjoituksen kerronnallisuuteen ja kerronnassa tapahtuvaan merkitystenmuodostukseen on johtanut monet historioitsijat virheellisiin ja äärimmäisiin päätelmiin, joiden mukaan tässä 'kerronnallisessa konstruktivismissa' olisi kyse historian ja kirjallisuuden yhtäläisestä fiktiivisyydestä tai kuvitteellisuudesta. Toisin sanoen teorian valitettavan usein ymmärretään väittävän, että historia on yhtä lailla "kaunokirjallista" tai keksittyä. Maltillisemmin – ja oikeammin – ajatellen kyse on siitä, että historiallisten tosiasioiden ympärille rakennettu kertomus on fiktiivinen, koska sillä ei sellaisenaan, toisin sanoen kertomuksena, ole (tai voisikaan olla) vastaavuutta todellisuudesta.

lisuudessa. On siis tärkeää ymmärtää, että tällainen kerronnallinen konstruktivismi ei perustu niin sanottuun antirealismiin eikä liioin antireferentiaalisuuteen – väitteisiin, joiden mukaan todellisuutta ei ole tai historia/historiankirjoitus ei siihen viittaisi – eikä siis myöskään edellytä historian tutkimuksen kyseenalaistamista. Näin historian tutkimus voi edelleen selvittää tosiasioita menneisyydestä vaikka sen asema kerronnan tasolla kyseenalaistuu (ks. erit. Jenkins 1999; Munslow 2010).

Huolimatta kertomusten konstruoidun luonteen itsestäänselvydestä on tällainen ajattelu saanut osakseen paljon vastustusta. Enimmäkseen vastalauseet kuitenkin pohjautuvat puutteelliseen luentaan tai huolimattomaan tulkintaan. Kun tämä niin sanottu postmoderni relativismi ymmärretään sen täsmällisessä mielessä – jonka mukaan merkitykset eivät sijaitse maailmassa vaan ne tuotetaan tulkinnoissa – ei se tunnu merkittävästi haastavan arkiajatteluamme tai sotivan päivittäistä maailman ymmärtämistämme vastaan. Tästä huolimatta historioitsijat usein kokevat sen olevan ristiriidassa historian tutkimuksen tieteellisten pyrkimysten kanssa ainakin perinteisemmän, metodologiaa ja objektiivisuutta painottavan ajattelun yhteydessä. Toisaalta voidaan toiveikkaasti ajatella, että uudemmissa historian tutkimuksen suuntauksissa tämä relativiseksi tulkittu ajattelu on jo itsestäänselvyys ja että niiden edustajien konstruktivismiin vastaisuus perustuu yleiseen väärinkäsitykseen, jonka mukaan konstruktivismissa on kyse myös yksittäisten tosiasioiden tai historian viittaussuhteen kyseenalaistamisesta. [5]

Laajemmalle yleisölle ei liene yhtä vaikeaa hyväksyä muutosta sekä teoreettisessa ajattelussa että monissa tavoissa lähestyä menneisyyttä myös historian tutkimuksen instituution sisällä. Heille väitteet historiankirjoituksen tieteellisyydestä saattavat tänä päivänä jopa jo lähtökohtaisesti kuulostaa oudoilta. Kertomukset ovat myös tälle yleisölle vain kertomuksia, ja se on jo hyvin tottunut niin viihdeviestinnän kuin vakavan uutisoinninkin kohdalla – eikä vähiten poliittisten mielipiteiden ja poliittisen keskustelun yhteydessä – ajatukseen, että sisältö voidaan ja usein jopa joudutaan erottamaan mielipiteistä ja tulkinnasta. Nykyiset lukutapamme ovat usein jo valmiiksi ironisia eikä niissä ole sijaa historian tutkimuksen konservatiivisimpien kannattajien ihannoimalle objektiivisuudelle. (Ironiasta Whiten ajattelussa esim. Paul 2006; ironiasta ja yleisöstä Pihlainen 2008.)

Historia muutoksen moottorina?

Historian populaariin käyttöön ja historian tutkimuksen auktoriteettiaseman kyseenalaistamiseen liittyy kiinnostava paradoksi: Samalla kun käsitykset menneisyydestä ovat vapautuneet yksioikoisten tulkintojen ja objektiivisuuden myyteistä, ovat menneisyyteen tai sen merkitykseen kohdistuvat odotukset lisääntyneet tai ainakin monipuolistuneet. Koska kuluttajat voivat nyt vapaammin valita omat mieltymyksensä, subjektiiviset positionsa ja ryhmäsidonnaisuutensa, on myös menneisyyteen ja sen vaikutuksiin liittyville todisteille tilausta. Ja vaikka tällaisten todisteiden tai arvottamisten subjektiivisuus tai ironisuus josain määrin tiedostetaankin, on historiallisten argumenttien asema monessa yhteydessä edelleen voimakas. Vaikka menneisyyden tulkinta ymmärretäänkin jollain tasolla retoriikaksi, on tällä retoriikalla keskeinen asema siinä, miten asemoimme itsemme nykyisyyteen.

Menneisyyskäsityksiin perustuva retoriikka on siis kaikkialla läsnä [6] ja vallankäytön yhteydessä sen heuristisuus on usein mielekäästä unohtaa. Tietenkin tästä nimenomaisesta syystä historian ideologiasidonnaisuutta ja sen olemassa olevia rakenteita vahvistavaa roolia on postmoderneissa ja jälkistrukturalistissa teorioissa ollut tarpeen alleviivata. Tämän ironisuuden tietoinen sisällyttäminen myös yleisempään historian ja menneisyyden tulkintaan ja käyttöön – historiatietoisuuteen – onkin ensiarvoisen tärkeää.

Yksi mahdollinen tapa korostaa tulkintojen käytännöllisyyttä ja subjektiivisuutta ja samalla jättää tilaa myös käsityksille menneisyydestä (ja näin paremmin lähestyä edellä mainittua paradoksia) on entisestään painottaa niiden käsitysten syntymistä tässä ja nyt sekä niiden kohdentumista nimenomaan nykyisyyteen. Huomion siirtyessä tulkintojen tarkoitukseen myös kysymys kirjoittamisen tai esittämisen vastuusta määrittyy entistä mielekkäämmiin. Historiantutkimuksen voidaan katsoa aiemmin sivuuttaneen kysymyksen vastuusta vääristyneellä käsityksellä objektiivisuudesta – koska se mitä sanottiin oli "totta". Näin ollen kysymys representaation seurauksista ei ollut relevantti. Nyt vastuu sen sijaan määrittyy entistä voimakkaammin otaksuttujen seurausten perusteella: mikäli representatio palvelee kirjoittajan tarkoittamia päämääriä, ottaa kirjoittaja siitä myös vastuuta. Vaikka tämä saattaa ensikuulemalta tuntua huolestuttavalta (ja siksi siihen kohdistuu vastalauseita), ei se merkittävästi eroa aiemmasta. Historiatietoisuuden kohdalla ajatus tulkintojen tarkoituksellisuudesta on luontevampi: siinä missä faktoista ei historiankirjoituksessa seuraa tietynlaisia kertomuksia tai tulkintoja, ei näistä kertomuksista tai tulkinnoista myöhemminkään historiatietoisuuden tasolla seuraa määrättyjä asenteita tai toimintaa. Toisin sanoen se, mihin tulkintoja käytetään, mitä niiden jälkeen tehdään, on edelleen sopimuksenvaraista.

Voidaan väittää, että historiankirjoituksen sopimuksenvaraisuus on jo nähtävissä nykypäivän historiatietoisuudessa tai menneisyyden tietoisessa käytössä. Kun historiantutkimuksella ei ole enää aiemman kaltaista auktoriteettia totuuteen, tulkintojen välillä tehtävän arvottamisen perusta on siirtynyt enenevässä määrin pragmaattisten ja esteettisten kysymysten puolelle. Koska historiantutkimus ei siis pysty entiseen tapaansa määrittelemään ja rajaamaan hyväksyttäviä tulkintoja tai sanelemaan niiden seurauksia, ovat vaikuttamisen mahdollisuudet siirtyneet käytännön merkityksiin sekä esitysmuotoon.

Menneisyyteen liittyvien käsitysten ja niiden tulkintojen seuraukset taas määrittyvät selkeän pragmaattisin, historiantutkimukseen liittymättömin perustein. Koska nämä seuraukset lisäksi pitkälti aktualisoituvat siinä, miten ne muokkaavat yleistä historiatietoisuutta ja vallitsevia mielipiteitä, ei niiden voida nykyisessä intellektuaalisessa ilmastossa ajatella olevan instituution näkökulmasta helposti hallittavissa. Tämä on tietenkin toivottavaa, mikäli ymmärretään erottaa sopimuksenvarainen toiminta – etiikka ja politiikka – historiantutkimuksen tuottamasta tiedosta.

Historiankirjoituksen ja populaarin historian muodot vallankäyttönä

Perinteisen historiankirjoituksen on realistisen romaanin muodollaan katsottu ylläpitävän vallitsevia ajattelutapoja ja historian ylivalta-asemaa. Näin jo siksi, että realistisen kerronnan tuottama illuusio ongelmattomasta totuudesta tai ristiriidattomista näkökulmista tukee ajatusta objektiivisen historian olemassaolosta. Nimenomaan realistisen romaanin "objektiiviselle" historiankirjoitukselle tarjoamien mahdollisuuksien vuoksi konstruktivismin edustajat – ja heistä etunenässä Hayden White – ovat puhuneet vaihtoehtoisten esitysmuotojen omaksuminen puolesta. Erityisesti White on pyrkinyt löytämään vaihtoehtoisia muotoja modernistisen kirjallisuuden ja kokeellisen taiteen parista. (White 1978; White 1999.) Tämä on ymmärrettävää, sillä modernismi tässä kirjallisessa merkityksessään keskittyy nimenomaan kyseenalaistamaan yksiselitteisen totuuden olemassaoloa ja korostamaan subjektiivisten perspektiivien merkitystä. Tällaisten esitysmuotojen mahdollisuudet ovat kuitenkin historiankirjoituksessa edelleen jääneet vähälle huomiolle. (Näistä lisää esim. Pihlainen 2002 ja 2009.)

Osien saman perinteisen kirjallisen muodon kyseenalaistamisen tavoitteen vuoksi monet historioitsijat ja teoreetikot – White mukaan lukien – ovat kääntyneet elokuvan puoleen

historian esittämiskeinona. (White 1999; ks. myös esim. Munslow & Rosenstone 2004 ja Hughes-Warrington 2007.) Tähän ajatteluun sisältyy kuitenkin käsitys elokuvan paremmuudesta ja joskus jopa ongelmattomuudesta esittämisvälineenä/-keinona, eikä vaihtoehdoisen muodon tarvetta enää riittävästi oteta huomioon. Puolustettaessa elokuvaa esityskeinona esimerkiksi sen välittömyyden, visuaalisuuden tai vaikuttavuuden perusteella, kysymys muodosta ja siihen liittyvistä oletuksista usein sivuutetaan.

Esityskeinojen paremmuus palautuu näissä keskusteluissa kuitenkin liiaksi sisällöllisiin ja tiedollisiin kysymyksiin eikä realismin ideaalia useinkaan kyseenalaisteta. Jos huomio onkin vaikuttavuudessa, se suuntautuu teoksen tuottamaan kokemukseen ja esityksen tehoon tai uskottavuuteen. Kummassakaan tapauksessa ei puututa ongelmaan historiallisen tietämisen mahdollisuuksista muodon/kertomuksen tasolla. Siitä huolimatta, että esityksen vaikuttavuutta pohdittaessa ollaankin jo siirrytty pois fakta–fiktio-keskustelusta, on tässä silti kyse – ainakin populaarissa, ensisijaisesti viihdyttämään pyrkivässä esittämisessä – totuttujen kerrontamuotojen käytöstä, eikä kertomisen mahdollisuuksia useinkaan problematisoida. Paitsi elokuvissa, tämä ongelma näkyy usein myös niin sanottujen vaihtoehdoisten historiantutkimusten omaksumassa suhteellisen konservatiivisessa muodossa.

Yleisen historiatietoisuuden kohdalla tilanne on pitkälti vastaava. Niin historiankirjoitus kuin historian käyttö tai menneisyyden kuvaaminen esimerkiksi kouluopetuksessa, elokuvissa, historiallisissa romaaneissa, perinnekyllissä, historiallisten tapahtumien rekonstruktioissa tai historian elävöittämisessä ja ennallistuksissa mielletään edelleen pääasiassa mutkattomaksi, eikä kuluttajia ainakaan aktiivisesti muistuteta menneisyyden representoinnin näkökulmaisuudesta. (Ks. esim. Agnew 2004.) Voidaan perustellusti kysyä, miksi ehdottamani tapaisessa jo valmiiksi ironisessa tai monella tasolla skeptisessä ilmastossa olisi enää ongelma, että menneisyyden käyttöön ja menneisyyteen liittyviin käsityksiin ei niin kuluttajien kuin instituutionkaan taholta automaattisesti yhdistyisi ajatus monitulkinnallisuudesta ja rinnakkaisista näkökulmista. Käytännössä tämä ei välttämättä ole ongelma. Kuluttajat ovat enenevässä määrin lähtökohtaisesti skeptisiä ja pragmaattisia eikä heillä ole rasittenaan samaa sitoutumista totuudellisuuteen kuin historioitsijoilla. Teoreettisen keskustelun kannalta – kuten myös vallankäytön mekanismeja pohdittaessa – voidaan silti pitää ongelmallisena sitä, että nämäkään historiallisen ajattelun muodot eivät tarjoamistaan mahdollisuuksista huolimatta kannusta yksioikoisten historiatulkintojen kyseenalaistamiseen.

Historiatietoisuus ja menneisyyden vapauttaminen

Historiatietoisuuden sidonnaisuus konventionaalisiin tulkintatapoihin ja käsitykseen totuuden tavoitettavuudesta on omiaan ruokkimaan ennakkoluuloja ja kapeakatseisuutta. Parhaimmillaan menneisyyden merkityksen tavoittamattomuuden oivaltaminen mahdollistaa suvaitsevamman ja kuuntelevamman asennoitumisen sekä toisiin ihmisiin että näiden tulkintoihin menneisyydestä ja sen vaikutuksista esimerkiksi heidän nykyisyydessään aktuaalisiin ongelmiin. Sen sijaan käsitys asioiden "todellisesta" tilasta helposti kärjistää näitä samoja ongelmia. Tässäkään tilanteessa historiantutkimuksella tai faktoilla ei ole suurta sijaa; ristiriidat ovat seurausta käsityseroista merkitysten suhteen.

Historiatietoisuus onkin terminä harhaanjohtava siksi, että sillä sidotaan käsitykset menneisyydestä historiaan, menneisyyden tulkintaan. Vaikka tämä käsitteellinen ero ei ole arki-käytössä itsestäänselvää eikä historiantutkimuksen ja -kirjoituksen asema historiatietoisuuden komponenttina näin ollen myöskään ole eksplisiittinen, kytkee se ajattelumme perinteeseen, jonka mukaan historioitsijoilla on jollain tavoin etuoikeutettu ote ja "pääsy" menneisyyteen. Koska historialla on lisäksi instituutiona edelleen hegemoninen asema ja voi-

makkaat sidokset olemassa oleviin valtarakenteisiin – historia on vallassa olevien tulkinta menneisyydestä ja se vahvistaa ja toisintaa konservatiivisia arvoja – tuottaa sen valjastaminen historiatietoisuuden veturiksi konventionaalisia käsityksiä, jotka osallistuvat marginaalisten näkökulmien häivyttämiseen ja kyseenalaistamiseen. (Jälleen kerran on muistutettava, että tässä ei puhuta faktuaalisista seikoista vaan menneisyyden merkitykseen liittyvistä tulkinnoista ja näkökulmista.)

Voidaan tietenkin ajatella, että sellaiset vaihtoehtoiset lähestymiset historiantutkimuksessa kuin mikrohistoria tai naishistoria tarjoaisivat mahdollisuuden välttää tällainen hegemoninen asetelma. Historiantutkimuksen sisällä nämä aikanaan radikaalit vastalähestymiset ovatkin mahdollistaneet valtarakenteiden kyseenalaistamisen. Tänä päivänä ne ovat kuitenkin pitkälti osa tuota olemassa olevaa institutionaalista rakennelmaa. Mikä tärkeämpää koska ne ovat pääasiassa keskittyneet uusiin materiaalin ja näkökulman rajauksiin, ne eivät myöskään teoriassaan merkittävästi poikkea perinteisestä historiantutkimuksesta vaan lähinnä aktiivisesti marginalisoivat itsensä suhteessa historiantutkimuksen ydinalueeseen. Toisin sanoen, koska tällaiset lähestymiset ovat useimmiten kiinnostuneita osoittamaan, kuinka olemassa oleva tutkimus on laiminlyönyt jotain todellisuuden osa-alueita, nekään eivät kannusta historiantutkimuksen ja historiallisen representaation luonteen syvempään tarkasteluun. Instituution sisällä nämäkin vaihtoehtoiset lähestymiset keskittyvät siis yhteismitallisen totuuden löytämiseen. Representoinnin vastuu ei näin ollen ole nykyisyydelle vaan edelleen kuvitellaan, että on mahdollista jotenkin "tehdä oikeutta" menneisyydelle. Ja niin kauan kuin myös historiatietoisuus nähdään tältä samalta pohjalta, on sitäkään vaikea ymmärtää suhteessa nykypäivän tarpeisiin.

Muistin, historian ja menneisyyskäsitysten erottaminen toisistaan on siis ensiarvoisen tärkeää. Kun ymmärrämme, että historialla (institutionaalisella tai instituution siunaamalla tiedolla menneisyydestä) ei ole minkäänlaista suoraa tai ongelmatonta suhdetta muistitietoon tai käsityksiimme menneisyydestä (jotka jatkuvasti muotoutuvat nykyisyyden muuttuvien sisältöjen, tilanteiden ja vaatimusten mukaan), vapautuu historiatietoisuus myös kohtuuttomista – toisin sanoen tulkinnan tai kerronnan totuudellisuuteen kohdistuvista – veridikaalisuuden vaateista. Meillä voi edelleen olla hyvinkin "oikeita" käsityksiä menneisyyden ihmisten elintavoista ja elämänlaadusta. Tämän yleisen historiatietoisuuden tasolla ymmärrämme kuitenkin myös, että mielipiteemme näiden olosuhteiden merkityksistä noille ihmisille eivät konstituoi historiaa eivätkä edes kontribuoi sellaiseen tietämiseen, jota voimme oikeutetusti kutsua historialliseksi.

Menneisyyskäsitysten pragmaattisuus

Historiantutkimuksen osalta nykyinen teoreettinen ajattelu johtaa väistämättä siihen, että tulkintojen oikeutus löytyy nykyisyyden vaatimuksista. Vaikka perinteinen "objektiivinen" historiantutkimus on kauan ylläpitänyt käsitystä, jonka mukaan nykyisyyden vaatimusten ja kirjoittajan oman tilanteen tuominen mukaan menneisyydestä puhumiseen olisi kitkettävä pois, on tällainen vaatimus tietenkin mahdoton. Koska historiantutkimuksessa on aina kyse representaatiosta, ei tuo representaatio voi olla tällä tavalla (tai millään tavalla) kontekstivapaata. Objektiivisuuden illuusion ja empirian takana piileskely sekä oman subjektiviisuutensa salaaminen on historioitsijalta lisäksi vastuunpakoilua: Perinteinen historioitsija joka antaa ymmärtää ainoastaan raportoivansa asiat "sellaisina kuin ne olivat" tai antavansa menneisyyden "puhua", saa tästä samalla syyn olla pohtimatta tulkintojensa seurauksia. Tämä on kuitenkin omiaan vahvistamaan jo olemassa olevia ennakkoluuloja. Kuten White asian hyvin kiteyttää: "Nothing is better suited to lead to a repetition of the past than a stu-

dy of it that is either reverential or convincingly objective in the way that conventional historical studies tend to be." (White 1987, 82.)

Jos käsityksemme menneisyydestä kuviteltaisiin samalla tavalla tosiasioista riippuvaisiksi, ja siis tulkinnoista vapaiksi, olisivat nuo käsityksemme (tai voimakkaammin sanottuna: historiatietoisuutemme) myös puhtaasti konformistisia.

Historiatietoisuuden tai menneisyyttä koskevien käsitysten pragmaattisuus tai presentismi on kuitenkin itsestäänselvä ja väistämätön asiantila. Näin tämä historiankirjoitusta vauvannut ongelma ei ole läheskään yhtä vaikea käytännön menneisyyssäätöjen tasolla. Vai voidaanko käsityksiämme menneisyydestä mielekkäästi ajatella irrallaan niiden merkityksestä, toisin sanoen niiden funktiosta identiteetinmuodostuksessa ja olemassa olevien asianteilojen ymmärtämisessä ja selittämisessä? Kuten Jörn Rüsen (2005, 24) toteaa: "Historical consciousness serves as a key orientational element [– –]. Historical consciousness evokes the past as a mirror of experience within which life in the present is reflected."

Presentistisen ajattelun mukaisesti menneisyys on siis myös arjessamme läsnä ja siitä voidaan oppia tai ainakin rakentaa jotain hyödyllistä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin vanha ajatus siitä, että historia voisi meitä jotenkin opettaa. Lisäksi on huomattava, että tällaisessa menneisyyden käytössä tutkimukseen tutustutaan lähinnä tiedon saamiseksi sekä mahdollisesti omiin tarpeisiimme hyvin soveltuvien ajatusmallien löytämiseksi.

Viime vuosina kysymys historian ja/tai menneisyyden läsnäolosta on historiateoreettisissa tarkasteluissa jälleen noussut esiin voimallisesti. Erona aiempaan muistamista käsittelevään keskusteluun on entistä voimakkaampi keskittyminen ajatukseen menneisyyden kokemisesta jollain tavoin välittömästi ja subjektiivisella tasolla. (1980- ja 1990-luvuilla käydystä muistikeskustelusta, ks. esim. Klein 2000.) Ehkä näin on siksi, että historiantutkimus ei tarjoa enää samanlaista tiedollista varmuutta kuin aiemmin ja tämä epävarmuus pyritään paikkaamaan uusien keinoin. Nykyisen keskustelun yhtenä yllättävänä johtohahmona on ollut Frank Ankersmit teoksellaan *Sublime historical experience* (2005). Yllättävintä asiassa on tietysti ristiriita Ankersmitin aiemman konstruktivistisen ajattelun kanssa. (Tästä aiemmasta positioista ks. tiivistetysti esim. Ankersmit 1990.) Historiankirjoituksen kertomuksellinen tai konstruoitu ulottuvuus on nyt vaihtunut ajatukseen menneisyydestä, joka voi olla tavoitettavissa ja "läsnä" ilman representaatiota. (Ks. erityisesti Icke 2011.) [7]

Nähdäkseni tätäkin ajattelua motivoi kyseisten teoreetikkojen ja historioitsijoiden halu antaa menneisyydelle merkitys nykypäivässä, toisin sanoen osoittaa, että menneisyydellä ja siihen liittyvällä tietämisellä on käytännön funktio.

Eriyisen mielenkiintoista tässä läsnäoloa pohtivassa keskustelussa on tapa jolla muistamisen (sekä yksilöllisen muistamisen että yhteisön tasolla tapahtuvan) ja historian käsitteet sekoittuvat. (Ks. Icke 2011.) Keskustelussa mennään siis osin huomattavasti pidemmälle kuin aiemmassa, nimenomaan menneisyyden muistamiseen ja kunnioittamiseen liittyvässä pohdinnassa. Tuossa 1980- ja 1990-lukujen keskustelussa oli mielenkiintoista sen suhde tietämiseen ja totuuteen myös historiatietoisuuden tasolla; esimerkiksi muistomerkkien toivottiin vaalivan menneisyyden asioiden ja tapahtumien ainutlaatuisuutta pyrkimällä sellaiseen representaatioon ja metaforisuuteen, joka estäisi kohteen yksiselitteisen haltuunoton. (Esim. Young 2000.) Kyseessä oli siis sama tavoite, jonka White asettaa historiankirjoitukselle peräänkuuluttaessaan sille uudistuneita esitysmuotoja. Näin esimerkiksi kirjallisen ja elokuvallisen representaation voidaan pidemmälle vietyä ajatella johtavan tehostettuihin elämyksiin tai kokemuksellisuuteen. Nähdäkseni myös tämän viimeaikaisen "läsnäoloon" keskittyneen keskustelun tavoitteena on ollut nostaa elämyksellisyys keskiöön. On kuitenkin vaikea ymmärtää ajatus, jonka mukaan representointi voitaisiin jotenkin ohittaa ja men-

neisyys "itsessään" tai "suoraan" tuottaisi näitä elämyksiä, menneisyys voitaisiin jotenkin aidosti kokea.

Vaikka tällainen mystinen läsnäolon korostaminen tavallaan onkin historiatietoisuuden luonteeseen liittyvä argumentti, se ei ole relevantti keskustelulle menneisyyden representoinnista, koska sen kuvaama ilmiö on viimekädessä kuvitteellinen. [8]

Menneisyyden elämyksellinen ulottuvuus

Historiankirjoituksen elämyksellisyys on historian tutkimuksen yhteydessä muodostunut viime vuosikymmeninä kiinnostavaksi ja jopa keskeiseksi kysymykseksi. Samalla se on tärkeää julkisesta historiasta, historian käytöstä ja popularisoinnista sekä historiatietoisuudestakin käytäville keskusteluille. Kuten olen jo edellä kuvannut, historiateoriassa kysymys saa merkityksensä historian tutkimuksen auktoriteettiaseman heikentymisestä nykyisen, aiempaa paremman epistemologisen ymmärryksen myötä. Toisin sanoen, koska historia ei enää saavuta riittävää uskottavuutta vetoamalla totuuteen, sen on kyettävä vakuuttamaan lukijat tarjoamistaan merkityksistä voimakkaan elämyksellisyyden tai jopa simuloitujen kokemusten kautta. Ja koska kyse on historiankirjoituksesta (tai representoinnista jollain muulla pitkälti mimeettisellä ja usein kerronnallisella tavalla), elämyksellisyys rakentuu ensisijaisesti muodon ja siihen kytkeytyneen esteettisen vaikuttavuuden avulla.

Yleisen historiatietoisuuden osalta elämyksellisyys voi syntyä tällaisilla esteettisillä keinoilla, mutta merkittävä komponentti on myös edellä tarkasteltu "menneisyyden kokeminen": Museossa, näyttelyissä, juhlissa, historiakylissä, historiatapahtumissa, perinne-rekonstruktioissa ja jopa muistomerkkien äärellä katsoja tai osallistuja voi vaikuttaa myös säilyneiden artefaktien tai rekonstruoitujen olosuhteiden läsnäolosta (ja näistä hän tietenkin voi vaikuttaa myös paljon arkisemmissä tilanteissa). Niin sanotuissa historiatapahtumissa osallistuja voi lisäksi aikaansaada merkittävästi passiivista vastaanottajaa voimakkaamman kokemuksen aktiivisella osallistumisella. (Ks. esim. Agnew 2004 ja 2007.)

On kuitenkin virheellistä väittää "menneisyyden kokemisen" – sen kuvittelun ja välittyneen kohtaamisen – konstituoivan jotenkin oikeaa tai todellista kokemusta menneisyydestä; toisaalta näitä asioita ei myöskään ole mielekästä palauttaa kysymyksiin historiasta tutkimuksen tai tietämisen mielessä. Vaikka kyse on siis historialle rinnakkaisesta ilmiöstä, ei näihin liittyviä käsitteitä pidä sekoittaa. Yhteistä historian tutkimukselle ja populaareille representaatioille on kuitenkin se, että kaikissa on faktuaalisen tai materiaalisen ulottuvuuden jälkeen kyse ainoastaan 'mielikuvittelusta', eli mielikuvituksen käytöstä, tulkinnoista, illuusioista ja fantasioista.

Elämyksellisen ulottuvuuden korostaminen populaareissa menneisyyteen liittyviä käsitteitä tuottavissa ja toisintavissa representaatioissa ei sen sijaan ole lainkaan samalla tavalla ongelmallista kuin se on historian tutkimuksen kohdalla. Tämä johtuu tietenkin ensisijaisesti siitä yksinkertaisesta seikasta, että instituutio ja sen pyrkimys auktoriteettiasemansa säilyttämiseen on näiden ongelmien keskeisin syy. Koska totuudella on merkitystä kyseisen instanssin olemassaololle ainakin sen nykyisissä muodoissa, joutuu historia instituutiona puolustamaan reviiriään. Historialla ei kuitenkaan ole vastaavaa auktoriteettia populaareihin tulkintoihin – vaikka onkin huomattava, että historioitsijat joskus kokevat esimerkiksi elokuvien virheelliset yksityiskohdat ja tulkinnat puuttumisen arvoisina seikkoina. Tämä olisi oikeutettua, mikäli representaatioiden funktion edelleen ajateltaisiin seuraavan niiden sisällöstä. Jos kuitenkin katsotaan, että funktio ei määrity näin yksioikoisesti (kuten asia näyttäisi nyky-ymmärryksen valossa olevan), on esittämisen tarkoitusperille ja mahdollisille seurauksille annettava selkeämpi rooli. Jos taas korostetaan tarkoitusperiä, ei yksittäisten

tosiasioiden tai historiantutkimuksen laajamittaisempien tulkintojen todenmukainen representoiminen olekaan enää niin merkittävää. Esimerkiksi elokuvassa voi hyvin olla keksittyjä asioita (harvat yksittäiset detaljit ovat kovin merkittäviä representaation merkityksen tai sanoman kannalta) tai faktuaalisia virheitä (onhan puutteet olemassa olevissa tiedoissa täydennettävä aivan kuten historiankirjoituksessakin), eikä sen tarjoaman tulkinnan tarvitse olla yhteensopiva historiantutkimuksen tarjoamien tulkintojen kanssa (tämähän johtaisi aina ja vain konformistisiin tulkintoihin). Sen sijaan elokuvan (kuten muidenkin esitys- tai taidemuotojen) lajityyppiseen sopimukseen kuuluu paremminkin se, että se tarjoaa katsojille jotain uutta ja elämyksellistä, sellaista joka resonoi heidän todellisuutensa kanssa. (Tästä lisää esim. White 1999; Pihlainen 2008 ja 2009; Munslow & Rosenstone 2004; Munslow 2010, 182 seur.) Tällainen populaaritieto tai yleisempi käsitys menneisyydestä ei siis ole rinnastettavissa historiantutkimuksen tuottamaan tietoon. Näiden yhteismitallisuuden keskittyvä keskustelu ei myöskään ole mielekästä, koska kyseisten ilmiöiden tulkintaperätk poikkeavat toisistaan niin selvästi.

Vaikka kysymys historiankirjoituksen elämyksellisyydestä on kiistanalainen, on populaarien historian muotojen yhteydessä selvästi kyse joko yleisen tietoisuuden muokkaamisesta tai yksinkertaisesti ihmisten viihdyttämisestä. Molemmissa tapauksissa presentismi ja elämyksellisyys tarjoavat mahdollisuuden saavuttaa yleisö tehokkaammin, eikä faktuaalinen ulottuvuus ole tämän tavoitteen kannalta keskiössä.

Yhteenveto: historiatietoisuus käytännön välineenä

Historiatietoisuudesta puhuttaessa on olennaista hahmottaa institutionaalisen historiankirjoituksen rajallinen rooli. Tämä edellyttää niin historiantutkimuksen luonteen perusteellisempää tarkastelua kuin myös sen konstruktivistisen ulottuvuuden ymmärtämistä. On toisin sanoen ymmärrettävä, että vaikka historiantutkimuksessa voidaan saavuttaa faktuaalista tietoa menneisyydestä – ja noita faktoja voidaan tehokkaasti käyttää kertomusten kyseenalaistamisessa –, ei tuosta tiedosta tai noista faktoista juonnu mitään välttämätöntä kertomuksen tai ymmärryksen tasolla.

Ajatus, jonka mukaan faktoista ei seuraa kertomusta, ei kuitenkaan implikoi sellaista äärirelativismia, jota monet historioitsijat tuntevat konstruktivistisen teorian taholta pelkävään. Historiakertomuksia konstruoitaessa faktoilla on luonnollisesti aina osansa, sillä historian lajityyppinen sitoumus edellyttää olemassa olevan tiedon käyttämistä tarinan rakentamisessa. Konstruktivismiin sanoma on siinä, että kertomukset eivät kuitenkaan ole millään tavalla menneisyydessä olemassa olevia, eikä niitä löydetä faktatiedosta tai sen avulla. Kärjistäen: jos jotain ei ole olemassa, ei sitä voida löytää vaan se on keksittävä. (White 1978, 82.)

Samoin, ja niin kauan kuin puhumme nimenomaan historiatietoisuudesta, ei instituution roolia ole mielekästä täysin ohittaa. Historiantutkimuksella on osansa historiatietoisuuden muokkaamisessa etenkin, kun sen tuottamat asenteet ja arvot välittyvät niin voimakkaasti esimerkiksi kouluopetuksessa ja mediassa. Koska institutionaaliset sitoumukset kuitenkin määrittävät historiankirjoituksen nyky muodot pitkälti tietämisen pohjalle – eikä tämä tietäminen voi ulottua mitenkään "puhtaana" representaation tasolle –, historian institutionaalinen pyrkimys toimia menneisyyden vartijana on kohtuuton. Jos historiantutkimus paremmin tunnistaisi tulkinnan ja tarkoituksellisuuden merkityksen, sen suhde myös historiatietoisuuteen olisi huomattavasti mutkattomampi.

Myös menneisyyden läsnäolosta esitetyt argumentit ovat usein liian voimakkaita. Menneisyys ei kuitenkaan (määritelmällisestikään) voi olla läsnä muuten kuin representaation

kautta; tältä osin konstruktivismia on vaikea kieltää. Niinpä kaikki naiivit ja romanttiset tai nostalgiset ajatukset "puhtaasti" tai "viattomasti" tavoitettavasta menneisyydestä ja sen tarjoamista opetuksista meille nykypäivässä ovat yhtä lailla ongelmallisia.

Historiatietoisuuden kannalta olennaista on siis nimenomaan menneisyyteen liittämiemme merkitysten funktio ja menneisyydestä puhumisen tai sen representoinnin tarkoitus.

Vaikka tällainen presentismi on osoittautunut ongelmalliseksi historiantutkimuksesta käydyissä kiistoissa, ei se yleisen menneisyysajattelun tai historiatietoisuuden yhteydessä vaikuta läheskään yhtä hankalalta ajattelutavalta. Nykyiset menneisyyden kuluttajat ovat arjessaan huomattavasti pragmaattisempia kuin monet historioitsijat ammatissaan. Historiatietoisuuden osalta yleisön kyky sietää epävarmuutta ja tehdä arjessaan pragmaattisia tulkintoja vaarantuu pääasiassa virallisen historian opettamisen sekä tutkimuksen popularisointien kautta – ainakin niin kauan kuin näissä ylläpidetään illuusioita historiallisten lähteiden ja niiden tulkinnan lähes ongelmattomasta, ensisijaisesti puhtaasti tiedollisesta suhteesta tai tulkintojen objektiivisuudesta ja historiallisesta tietämisestä kaikkein autoritäärisimmissä muodoissaan.

Viitteet

[1] Hyvän käsityksen suomalaisen historiantutkimuksen nykytilasta tarjoaa teos *Historia eilen ja tänään* (Kangas, Hietala & Ylikangas 2009).

[2] Nähdäkseni tällainen menneisyyden läsnäolo selittyy parhaiten (ja ilman tarpeetonta mystifiointia) historiantutkimuksesta erotettavan 'käytännöllisen menneisyyden' ajatuksen avulla. (Ks. Oakeshott 1985 [1933].)

[3] Muiden muassa Hayden White on tunnetusti käyttänyt historiatietoisuuden käsitettä merkkiteoksessaan *Metahistory* (1973) kartoittaessaan 1800-luvulla vallinneita historiakäsityksiä. Teoksen tarjoamia käsitteiden määrittelyjä ja teoreettista viitekehystä on jo kuitenkin kauan moitittu rajoittavan formalistiseksi – useasti myös Whiten itsensä arvioissa. Viime vuosikymmenten keskeisin kontribuutio historiatietoisuuden käsittelyyn löytynee Jörn Rüsenin tuotannosta; hänen mukaansa historiatietoisuus on ensisijaisesti merkityksenantoprosessi, joka mahdollistaa tulevaisuuteen orientoitumisen. Myös hän toteaa yhteyden historiatietoisuuden ja elämän kerronnallisen jäsentämisen välillä. (Rüsen 2005, 24–26.) Lisäksi on huomattava, että Rüsenin nimeää useita eri historiatietoisuuden kategorioita käyttötarkoituksesta riippuen. Rüsenin tavoin esimerkiksi John Lukacs (1994, 12–14) on yhdistänyt historiatietoisuuden itseymmärrykseen. Suomessa näitä kysymyksiä on tunnetuin käsitellyt Jorma Kalela. Vaikka hän pyrkiikin sovittamaan perinteisempien historiantutkimuksen ideaalien ja historian yhteiskunnallisen käytön väistämättömyyden välillä, on myös hänen lähestymisensä selkeästi konstruktivistinen. (Ks. esim. Kalela 2000.)

[4] Voimakkaampi keskittyminen kerronnallisuuteen sekä siitä seuraava 'kerronnallisen konstruktivismin' käsite erottavat tämän ajattelun aiemmista, esimerkiksi Giambattista Vicon, R. G. Collingwoodin tai Michael Oakeshottin konstruktivistisista historiateorioista.

[5] Puhe tällaisesta "perinteisestä" tai "objektiivisesta" historiankirjoituksesta saattaa monen mielestä vaikuttaa yliampuvalta tai jo vanhentuneelta retoriikalta. Historiankirjoituksen konstruktivistisesta ulottuvuudesta puhuttaessa tällaiset äärimmäiset kannat kuitenkin usein nousevat reaktioina esiin. Historiaa käsittelevässä teoreettisessa keskustelussakin

esiintyy edelleen näkemyksiä, jotka pyrkivät kyseenalaistamaan historian kerronnallisen ulottuvuuden merkityksen. Rärkeimpiä esimerkkejä tämänsuuntaisista kirjoituksista (joihin konstruktivismiin edustajat ovat seikkaperäisesti vastanneet) löytyy esim. Iggers 2000 ja Zagorin 1999. Ks. myös Ankersmitin vastine aiempiin samankaltaisiin väitteisiin, Ankersmit 1990.

[6] Martin Davies (2006) kuvailee tätä historiallisen ajattelun läpitukenavuutta osuvalla termillään 'historics'.

[7] Kuten Ankersmit itsekin toteaa (2005, 5), hänen esittämiensä argumenttien vastaanotto riippuu kokonaisuudessaan siitä, miten suhtaudumme 'kollektiivisen muistin' ajatukseen. Niin kauan kuin kokemuksesta ja menneisyyden läsnäolosta puhutaan muistamisen ja yksilön tasolla hänen väitteensä ovat ongelmattomia; sen sijaan asiat muuttuvat ongelmallisiksi, kun sama terminologia siirretään yhteisön "muistamiseen" ja muunnetaan väitteeksi, jonka mukaan historioitsija voi kokea yhteisönsä – ja siis henkilökohtaisten kokemustensa ulkopuolella sijaitsevan menneisyyden – jotenkin suoraan (vrt. Ankersmit 2005, 317 seur., erit 337). Ankersmit myös vaikeuttaa oman positionsa ymmärtämistä huomattavasti sillä, ettei käsittelyssään tee selvää eroa kokemisen ja (esimerkeissään usein taiteen tuottaman) elämyksen ja elämyksellisyyden välillä.

[8] Näiden näkökulmien välisestä köydenvedosta enemmän esim. Runia 2010; Jenkins 2010; sekä Icke 2011.

Kirjallisuus

- Agnew, Vanessa 2004. Introduction: what is reenactment? *Criticism* 46 (3), 327–339.
- Agnew, Vanessa 2007. History's affective turn: historical reenactment and its work in the present. *Rethinking history* 11 (3), 299–312.
- Ankersmit, F. R. 1990. [Historiography and postmodernism: reconsiderations]: Reply to professor Zagorin. *History and theory* 29 (3), 275–296.
- Ankersmit, F. R. 2005. *Sublime historical experience*. Stanford: Stanford University Press.
- Assmann, Jan 2006. *Religion and cultural memory: ten studies*. Käänt. Rodney Livingstone. Stanford: Stanford University Press.
- Cohen, Sande 2005. Disparity, information, and consumption – hello to an agonistics of the future. Teoksessa Sande Cohen & R. L. Rutsky (toim.), *Consumption in an age of information*. Oxford & New York: Berg Publishers, 155–180.
- Davies, Martin 2006. *Historics: why history dominates contemporary society*. London: Routledge.
- Hughes-Warrington, Marnie 2007. *History goes to the movies: studying history on film*. London & New York: Routledge.
- Huyssen, Andreas 2003. *Present pasts: urban palimpsests and the politics of memory*. Stanford: Stanford University Press.
- Icke, Peter P. 2011. Frank Ankersmit's lost "historical" cause: a journey from language to experience. New York: Routledge.
- Iggers, Georg G. 2000. Historiography between scholarship and poetry: reflections on Hayden White's approach to historiography. *Rethinking history* 4 (3), 373–390.

- Jenkins, Keith 1999. *Why history? Ethics and postmodernity*. London & New York: Routledge.
- Jenkins, Keith 2010. Inventing the new from the old – from White's "tropics" to Vico's "topics" (Referee's report). *Rethinking history* 14 (2), 243–248.
- Kalela, Jorma 2000. *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kangas, Sini & Hietala, Marjatta & Ylikangas, Heikki (toim.) 2009. *Historia eilen ja tänään. Historiantutkimuksen ja arkeologian suunnat Suomessa 1908–2008*. Helsinki: Suomen Tiedeseura
- Klein, Kerwin Lee 2000. On the emergence of memory in historical discourse. *Representations* 69 (1): 127–50.
- Lukacs, John 1994. *Historical consciousness: the remembered past*. New Brunswick, NJ: Transaction Publishers.
- Munslow, Alun 2010. *The future of history*. Basingstoke & New York: Palgrave Macmillan.
- Munslow, Alun, & Rosenstone, Robert A. (toim.) 2004. *Experiments in rethinking history*. New York & Oxfordshire: Routledge.
- Oakeshott, Michael 1985 [1933]. *Experience and its modes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Paul, Herman 2006. An ironic battle against irony: epistemological and ideological irony in Hayden White's philosophy of history, 1955–1973. Teoksessa Korhonen, Kuisma (toim.), *Tropes for the past: Hayden White and the history/literature debate*. Amsterdam: Rodopi, 35–44.
- Pihlainen, Kalle 2002. Of closure and convention: surpassing representation through performance and the referential. *Rethinking history* 6 (2): 179–200.
- Pihlainen, Kalle 2008. History in the world: Hayden White and the consumer of history. *Rethinking history*, 12 (1), 23–39.
- Pihlainen, Kalle 2009. On history as communication and constraint. *Ideas in history* 4 (2), 63–90.
- Runia, Eelco 2010. Inventing the new from the old – from White's "tropics" to Vico's "topics". *Rethinking history* 14 (2), 229–241.
- Rüsen, Jörn 2005. *History: narration, interpretation, orientation*. New York: Berghahn Books.
- White, Hayden 1973. *Metahistory: the historical imagination in nineteenth-century europe*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- White, Hayden 1978. *Tropics of discourse: essays in cultural criticism*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- White, Hayden 1987. *The content of the form: narrative discourse and historical representation*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- White, Hayden 1999. *Figural realism: studies in the mimesis effect*. Baltimore & London: Johns Hopkins University Press.
- Young, James E. 2000. *At memory's edge: after-images of the holocaust in contemporary art and architecture*. New Haven: Yale University Press.
- Zagorin, Perez 1999. History, the referent, and narrative: reflections on postmodernism now. *History and theory* 38 (1), 1–24.

Dosentti Kalle Pihlainen toimii akatemiaturkijana Suomen Akatemiassa.